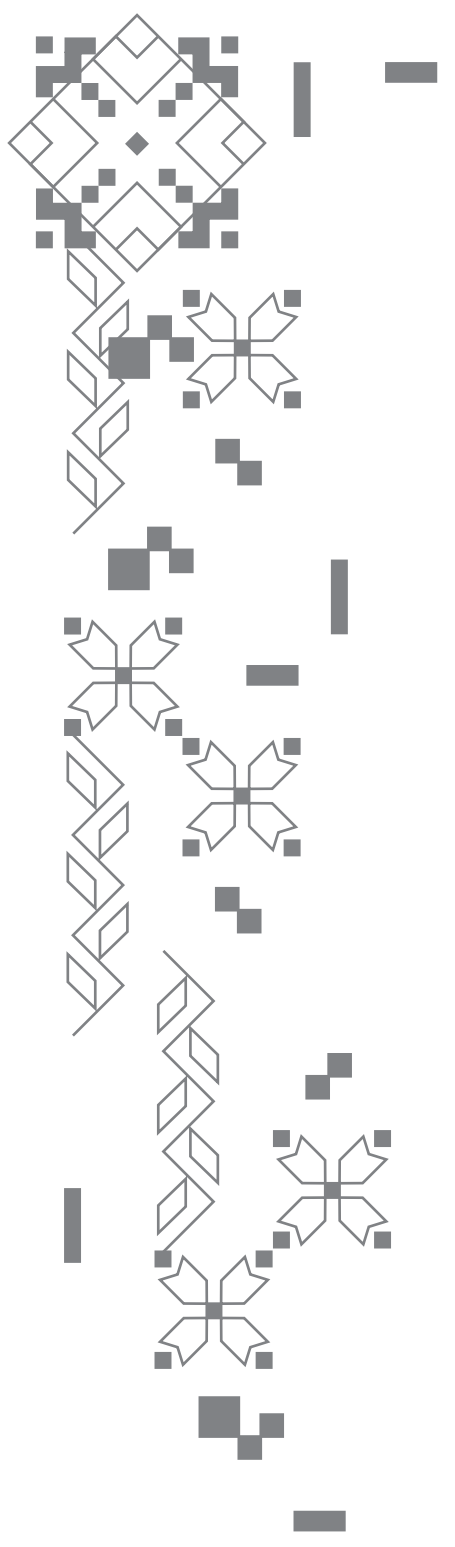

Юлія Данчук

МОЯ УКРАЇНЬСЬКА ВІЛЬНА

Спілкуймося легко!

Харків
«Видавнича група "Основа"»
2023

УДК 811.161.2(035)
Д19

Серія «Візуалізований довідник»
Заснована 2020 року

Данчук, Юлія Валентинівна

Д19 Моя українська вільна. Спілкуймося легко! / Ю. В. Данчук; худож. Ю. Є. Василенко. — Харків : Вид. група «Основа», 2023. — 191, [1] с. : табл., схеми, іл. — (Серія «Візуалізований довідник»).

ISBN 978-617-00-4147-0

Книжку складено у формі довідника з української мови. Матеріал розподілено за темами-сферами спілкування, що містять теоретичні відомості з правопису, орфоєпії, фонетики, лексикології та ін.; словнички, у яких витлумачено лексичні значення, наведено варіанти написання та наголошування слів; мовні норми слововживань і завдання для закріплення опанованого, ознайомлення з історією, культурою, традиціями, природою України.

Для викладачів, студентів, слухачів мовних курсів і всіх, хто хоче навчитися спілкуватися та вільно послугувати українською, підготуватися до іспиту на знання мови, зокрема ЗНО.

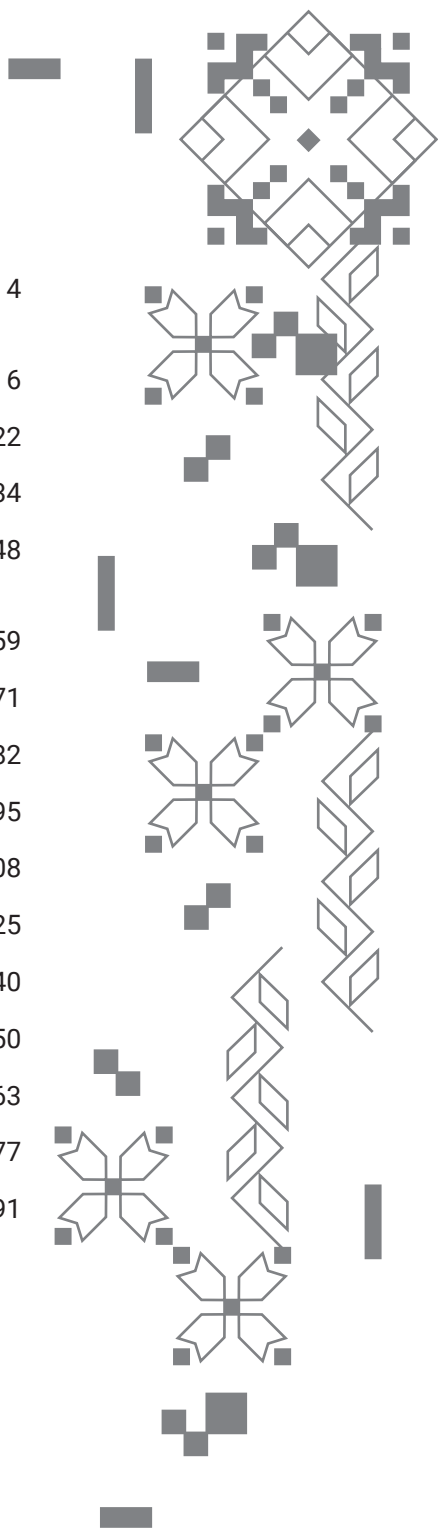
УДК 811.161.2(035)

ISBN 978-617-00-4147-0

© Данчук Ю. В., 2022
© Василенко Ю. Є., художнє оформлення,
2023
© ТОВ «Видавнича група "Основа"», 2023

Зміст

Передмова	4
Краса й багатство української мови	6
Ділове та публічне спілкування	22
Наука	34
Освіта	48
Архітектура, будівництво, помешкання	59
Кухня та їжа	71
Одяг, мода й зовнішність	82
Торгівля	95
Стосунки, свята	108
Історія і культура	125
Фізична культура і спорт	140
Медицина, здоров'я	150
Подорожі	163
Природа	177
Джерела	191

І Передмова

Шановні читачі! Ця книжка — для тих, хто хоче поглибити свої знання з української мови, поліпшити власне усне й писемне мовлення, навчитися **вільно** послуговуватися українською в усіх сферах життя, розширити уявлення про багатство й красу мови, що має багатовікову нелегку, але величну історію становлення і боротьби за існування; мови народу, який сьогодні **перемагає** вселенський морок та утверджує існування нації, що нею говорить!

Активна фаза російсько-української війни змінила не лише умови життя, а й світосприймання багатьох наших співвітчизників. **Люди свідомо прагнуть спілкуватися українською.** Приємно чути рідне слово в громадських установах і побуті, спостерігати за тим, як переналаштували на державну мову свої сторінки в соцмережах власники інтернет-магазинів, відомі блогери, пересічні дописувачі. Коректні попередження «У нас говорять українською!», «Спілкуймося виключно державною!», «Освітній простір вільний від мови окупанта» й подібні можна побачити в кав'ярнях, магазинах, офісах, освітніх закладах тощо. У нашому суспільстві актуальним є запит на вивчення української мови. Саме такі тенденції в комунікативному просторі та практичний досвід авторки визначили змістове наповнення книжки.

Матеріал довідника, що ґрунтується на наукових працях відомих українських мовознавців та узгоджений із вимогами чинного Українського правопису, згруповано за тематичними розділами відповідно до сфер спілкування: «Краса й багатство української мови», «Ділове та публічне спілкування», «Наука», «Освіта», «Архітектура, будівництво, помешкання», «Кухня та їжа», «Одяг, мода й зовнішність», «Торгівля», «Стосунки, свята», «Історія і культура», «Фізична культура і спорт», «Медицина, здоров'я», «Подорожі», «Природа». Кожен з них має підрозділи / рубрики. У «Словничку» дібрано лексику з певної теми (слова розташовані переважно не за алфавітом, а за близькістю звучання, смисловою близькістю або за тематикою); у рубриці «Правильне мовлення» висвітлено типові мовленнєві помилки та подано нормовані варіанти слововживань; рубрика «Слушне запитання» містить відповіді на найпоширеніші запитання, що мовники чують від своїх учнів, студентів,

друзів, знайомих; назви рубрик «Наголошування» та «Правопис» промовисті, тому не потребують пояснень.

Читач знайде в довіднику потрібний для щоденного спілкування матеріал за кожною з тем. Можливо, багатьом цікаво буде дізнатися, що в українській мові є слова *ізом*, *штори*, *бахрома*, а ось слів *ви-пАдок*, *листОпад*, *купляти*, *ярмарка* немає; так само, як не може бути *іншої альтернативи й додаткового бонуса*, *біжучого рядка* чи *відстаючих учнів*. Корисно буде з'ясувати, як слід писати назви соцмереж, нові слова *подкаст* і *шортліст*; запам'ятати, що замовлення оформлюють *за потреби*, а не *«у випадку необхідності»*; на розі вулиці *перебувають*, а не *знаходяться*; *книжки розгортають*, а не *відкривають*; *ситуації трапляються*, а не *зустрічаються*, та ще багато норм мови. Доречно зрозуміти, кого чи що саме ми можемо *любити*, а кого чи що — *кохати*; усвідомити відмінність між словами *виголошувати*, *оголошувати*, *проголошувати* й ще чимало тонкощів вишуканої української мови.

Розділи «Теорія мови» та «Практика» розлогіші порівняно із вищезазначеними та спрямовані на більш глибоке опанування мови. У них зацентовано на важливих правилах фонетики, орфоепії, графіки, орфографії, лексикології, граматики, побіжно йдеться про норми синтаксису та стилістики. Опрацювання теоретичного матеріалу й виконання практичних завдань допоможе підготуватися до складання іспиту на знання української мови, зокрема й ЗНО (кожне перше, тестове, завдання до теми укладено саме в такому форматі), чи просто вдосконалити свої знання з мови, щоб вільно послуговуватися українською в усному й писемному мовленні.

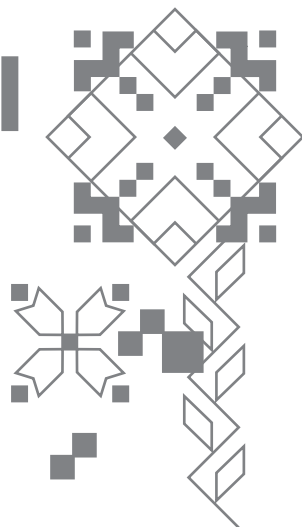
Окрім тестів, рекомендовані до виконання вправи на закріплення знань у межах теми лексики, правил орфографії та граматики. П'яте завдання — текст для читання мовчки, що містить завдання й запитання за прочитаним. Усі тексти дібрано в такий спосіб, щоб читач зміг не лише попрацювати над удосконаленням знань з мови, а й розширити власне уявлення про історію України, її традиції, культурну спадщину та знаних українців. До переважної більшості практичних завдань подано відповіді для самоперевірки.

Наприкінці тематичних розділів читачі матимуть змогу ознайомитися із влучними сталими виразами. Обізнаність з відповідним матеріалом та його активне й стилістично доречне використання в мовленні буде яскравим доказом того, що ви досконало опанували українську.

Вільна українська перемагає і в нашому комунікативному просторі, живить і надихає!

Щиро сподіваємося, що запропоноване видання стане вам у пригоді на шляху опанування української мови.

Краса й багатство української мови

Словничок

- Мова** — сукупність загальноприйнятих у межах певного суспільства звукових, словесних і графічних засобів для формування і формулювання мислення та спілкування (*українська, англійська, іврит*).
- Мовлення** — спілкування людей між собою за допомогою мови; мовна діяльність (*вишукане мовлення; усне мовлення; мовлення, засмічене суржилом*).
- Писемність** — позначення слів відповідними графічними знаками (*писемність Давнього Єгипту*).
- Письменність** — уміння людини передавати на письмі свою думку й читати написане (*вона була письменна*).
- Заснований** — створений, розпочатий, організований.
- Оснований** — який ґрунтується на чомусь, в основі якого лежить те, про що йдеться (*оснований на праці, оснований на дослідженні*).
- Достеменний** — справжній, дійсний.
- Поширювати** — робити відомим для багатьох; збільшувати сферу впливу. Зазвичай ідеться про абстрактні поняття (*поширювати інформацію*).
- Розповсюджувати** — розподіляти по багатьох місцях, продавати чи роздавати. Зазвичай ідеться про конкретні предмети (*розповсюджувати листівки*).

Сонорний — приголосний звук, при творенні якого голос переважає над шумом.

Барва — колір, забарвлення.

Фарба — речовина для забарвлювання предметів у той чи інший колір або малювання картин.

Талант — обдарування, особливий дар.

Талан — везіння, щастя.

Правильне мовлення

Правильно	НЕправильно
будь-який варіант	любій варіант
відповідно до сюжету	відповідно сюжету
запобігти відставанню	запобігти відставання
за всяку ціну	любою ціною
зрозуміло будь-кому	зрозуміло для будь-кого
йдеться (ідеться)	мова йде
немає просвітку	немає просвітлення
нерозважливий / нерозсудливий	безрозсудний
перекласти українською	перекласти на українську
спало на думку	прийшло в голову
ставитися до...	відноситися до...
це питання	дане питання

Слушне запитання

Пара слів чи кілька слів?

Правильний варіант: *кілька слів*. Числовий іменник *пара* вживаємо з іменниками, що позначають однакові речі, людей, чимось між собою пов'язаних, худобу: *пара шкарпеток, закохана пара, пара коней*.

Уникаймо плеоназмів*

Вживаємо	Уникаємо
пріоритет (= головне)	головний пріоритет
основа (базуватися = мати щось за основу)	основа базується
попередити (= наперед повідомити)	попередити заздалегідь

Наголошування

алфа́віт	визна́ння	ви́падок	жа́лібний
листопа́д	напрóчуд	руко́пис	
пе́рвісний	пере́пис	поя́ття	про́стий
та́кож	тексто́вий	украї́нський	
уро́чистий	фо́рзац	ча́рівний	черго́вий
	чита́ння		

Правопис

Державний Прапор України
Державний Герб України
Державний Гімн України

братній
давній
зворотний
народний
потужний
самобутній

Слушне запитання

Як правильно писати: **зум** чи **Zoom**?

Обидва варіанти припустимі. Іншомовні слова можна записувати також латиницею, якщо це доречніше і/або зручніше: *Meet*, *Google Forms*.

* **Плеоназм** — сполучення близьких за значенням слів, з яких одне або кілька логічно зайві.

Теорія мови

Звуки української мови

«Геніальні композитори Моцарт і Бетховен... Барток і Стравінський користувалися українськими мелодіями у своїй творчості, а це значить, що вони чули вібрацію найвищих небес нашої мови», — писав відомий український поет Дмитро Павличко. Справді, українська мова надзвичайно милозвучна, її називають співучою, слов'їною. Напевне, вам доводилося чути красиву легенду про те, що на конкурсі мов, чи то у Франції, чи то в Італії в 30-х роках XX ст., українська посіла друге чи третє (тут версії також різняться) місце у світі. Звісно, така нічим не підтверджена інформація викликає доброзичливу усмішку в дослідників мови й залишається лише легендою... Але особливий, вишуканий мелодійний лад української мови є незаперечним! Зумовлений він зокрема й законами милозвучності та нормами вимови. Для того щоб їх усвідомити, пропонуємо ознайомитися з теоретичним матеріалом з фонетики. Можливо, він може видатися вам надто складним, але ми не закликаємо це вчити напам'ять, ба більше, упевнені, що вимоги до вимови переважної більшості звуків вам відомі й ви добре впораєтеся з опануванням того, що виявиться новим. Отже, послуговуватиметеся надалі українською правильно й вишукано!

Передовсім пропонуємо ознайомитися з умовними позначеннями, що використовують у фонетичній транскрипції (зразку вимови).

Умовні позначення у фонетичній транскрипції

'	— м'який приголосний;
'	— пом'якшений приголосний;
'	— наголос;
:	— подвоєння / подовження приголосного;
е"	— наближення одного звука до іншого під час вимови;
⤿	— один звук.

В українській мові 33 букви та 38 звуків. Погляньте на математичні розрахунки, щоб зрозуміти, чому кількість букв і звуків не збігається.

33	(букви)
– 1	(ь – буква, не звук)
– 4	(я, ю, є, ї – не звуки, можуть позначати м'якість попереднього приголосного або на початку слова чи складу позначати 2 звуки)
– 1	(щ позначає 2 звуки [шч])
+ 2	([дж] + [дз] – складні приголосні, що утворилися злиттям двох)
+ 9	([д'] [г'] [з'] [с'] [ц'] [л'] [н'] [р'] [дз'] – це окремі м'які звуки)
38	(звуків)

Особливості вимови звуків

Буква	Звук	Особливості вимови
Аа	[a]	Голосний. Вимовляється чітко в усіх позиціях: [ма́ти ^е], [ма́ли́на].
Бб	[б]	Приголосний. Твердий, дзвінкий. Може пом'якшуватися перед [й]: [б'і́ли ^е й], [ро́б'і́тні́к] та в іншомовних словах перед [a], [y], [e], що на письмі позначають буквами я, ю, є : [б'а́з'], [б'у́ро́], [б'уле ^е тén']. Приголосний. Твердий, губний, сонорний звук [в] вимовляємо перед голосними (у складотворчих позиціях): [во́да], [ва́ре ^е ни ^е й]; на початку слова перед приголосним, у середині слова після голосного перед приголосним і в кінці слова після голосного вимовляємо як губно-м'якопіднебінний [ў] – під час вимови задня частинка язика піднімається до м'якого піднебіння, а губи заокруглюються, хоч і не настільки, як під час вимови голосного [y], утворюючи невелику щілину, крізь яку проходить повітря над частиною язика, а не по боках: [ўчо́ра], [наўко́ло], [зро́биў] (тобто цей звук у таких позиціях не оглушується, за аналогією до російської, а навпаки – набуває звучності); наприкінці слова, після двох приголосних вимовляємо [в]: [ви ^е даўні́цтв], [посóл'ств]. Може пом'якшуватися перед [й]: [в'і́кно́], [по'в'і́тра] та в окремих словах: [св'áто] [дзв'áкнути ^е], [цв'ах].
Вв	[в]	

Гг	[ɣ]	Приголосний. Твердий, дзвінкий. Це гортанний щілинний звук. Під час його вимови корінь язика відтягується назад і зближається із задньою стінкою глотки. [ɣ] може вимовлятися пом'якшено тільки перед [i] в українських словах: [ɣ'írko], [ɣ'íst'] та перед [i] , [y] , що на письмі позначають буквами і та ю , в окремих запозичених словах: [ɣ'ípóte"za], [ɣ'ugó].
Гґ	[ɣ']	Приголосний. Твердий, дзвінкий. Це задньоязиковий, зімкнений, проривний звук. Під час його вимови задня частина язика змикається з м'яким піднебінням і шум утворюється внаслідок раптового розмикання мовленнєвих органів: [áɣrus], [proɣávi"ti].
	[d]	Приголосний. Твердий. Цей звук знеголошується тільки в одному слові: [жéрдка]. М'яка вимова [d] перед [e] , [и] : [д'е"мокра́т'ійа], [д'и"сплéй] — є порушенням літературної норми.
	[d']	Приголосний, м'який. Вимовляємо дзвінко завжди в усіх позиціях: [óже"ле"д'], [д'áте"л].
Дд	[dʒ]	Звукосполучення [dʒ] вимовляємо як один звук; твориться цей твердий приголосний так само, як [ч] , але з голосом: [дʒм'іль], [ра́дʒу]. Але на межі кореня та префікса дж вимовляємо як два окремих звуки: [п'іджівле"н':а], [в'іджа́ти].
	[dʒ]	Звукосполучення [dʒ] вимовляємо зливо; твориться цей твердий приголосний так само, як [ц] , але з голосом: [дʒв'ін], [кукуру́дʒа]. Але на межі кореня та префікса дз вимовляємо як два окремих звуки: [п'ідзéмни"й], [п'ідзв'ітни"й].
	[dʒ']	Звукосполучення [dʒ'] вимовляємо зливо; твориться цей м'який приголосний так само, як [ц'] , але з голосом: [гедʒ'], [дʒ'уркот'ін':а].
Ее	[e]	Голосний. У ненаголошеній позиції наближається до [и] : [зе"мл'а], [ве"ліки"й].
	[e']	Позначає м'якість вимови попереднього приголосного: [жи"т':éпи"с], [л':е].
Єє	[je]	Якщо йотована є позначає 2 звуки [йе] , то вимовляємо їх чітко: [твойé], [ди"вуйе].

Жж	[ж]	Приголосний. Твердий, шиплячий. Вимовляємо пом'якшено лише перед [i] та [a], [y], [e], що на письмі позначають буквами я, ю, є , зокрема і в разі подовження: [ж'інка], [зубóж'ін'а], [зб'іж'а]. У всіх інших позиціях вимова [ж] тверда: [пóдорож], [жіти ^е].
	[з]	Приголосний. Твердий, дзвінкий.
Зз	[з']	Приголосний. М'який, дзвінкий. М'якість цього звука на письмі позначають буквами і, ъ, ю, я : [з'ірка], [з'абли ^е к].
Ии	[и]	Голосний. У ненаголошеній позиції наближається до [e]: [зи ^е ма], [пи ^е р'іг].
Іі	[і]	Голосний. Вимовляємо чітко як під наголосом, так і в ненаголошеній позиції: [білі ^й], [ча ^р 'іун'іс'т].
Її	[йі]	Йотовану ї [йі] вимовляємо чітко: [мо ^й і], [украї ^н а].
Йй	[й]	Приголосний. М'який, сонорний.
Кк	[к]	Приголосний. Твердий, глухий. Може вимовлятися пом'якшено перед [i]: [к'ішка], [за ^к 'інчи ^е ти] та [y], [a], що на письмі позначають буквами ю, я , в іншомовних словах: [к'увét], [к'аріэ] (підземна споруда для збирання ґрунтових вод і виведення їх на поверхню землі).
	[л]	Приголосний. Твердий, сонорний. Ясенний, передньо-язиковий. Уживаємо в кінці слів та перед голосними [a], [e], [и], [o] [y]: [полк], [блок], [ли ^е ма́н]. М'яка вимова [л] перед [e] [и] є порушенням літературної норми: [e ^е л'éктри ^е ка], [л'éбід'], [кал'уна]. Твердий задньопіднебінний [л], поширений у деяких діалектах, не властивий літературній українській мові. У кінці слова після глухого приголосного [л] — безголосий: [софóкл].
Лл	[л']	Приголосний, м'який. М'якість цього звука на письмі позначають буквами і, ъ, ю, я : [л'ікар], [пи ^е л'нува́ти], [л'у́ди ^е], [зл'а́кани ^е й]. У кінці слова після глухого приголосного [л'] — безголосий: [б'іно́кл].
Мм	[м]	Приголосний. Твердий, губний, сонорний. Може вимовлятися пом'якшено перед [i]: [м'ій], [м'істо] та [y], що на письмі позначають буквою ю в іншомовних словах: [м'узи ^е кл], [м'ус'л'і].